

BUCUREȘTI LA A 550-A ANIVERSARE DOCUMENTARĂ

Ionel Zănescu

Problema apariției și dezvoltării orașului medieval în general, una din problemele majore ale istoriei, a constituit încă de multă vreme o importantă preocupare a unui larg cerc de cercetători români și străini. În țara noastră, de pildă, procesul formării orașelor medievale a fost explicat, în trecut, pe cât de variat pe atât de confuz. Și geneza orașului București s-a bucurat din plin de o serie de teorii care complica și mai mult lucrurile, denaturând în același timp imaginea reală a procesului sus-amintit. Teza rolului determinant pe care l-a jucat comerțul în nașterea Bucureștilor, teza “descălecatului” extinsă și asupra apariției orașului București, ca și multe ipoteze, n-au fost în măsură să elucideze adevăratele cauze ale procesului de formare a orașelor medievale în general și a capitalei noastre în special.

Bogatul material arheologic, rezultat în urma cercetărilor arheologice efectuate, a deschis perspective nebănuite și au dus la clarificarea genezei orașului București.

Este în afară de orice îndoială că adevărata cauză a apariției orașului a constituit-o manifestarea la nivelul întregii societăți de pe un anumit teritoriu a procesului de separare a sferelor de producție. Ca atare, această lege cu caracter general valabilă pentru apariția oricărui oraș medieval, cuprinde: latura economică exprimată prin extinderea sferei de producție unice – agricultură și meșteșugari – în cadrul obștei sătești, și latura socială exprimată prin cristalizarea și dezvoltarea relațiilor feudale fără de care problema apariției unor drumuri de negoț care brăzdau bazinul Argeșului – implicit și Bucureștii – și pe care erau purtate spre centrele de schimb o serie de produse a avut o însemnătate crucială la ridicarea unor așezări cu o poziție geografică prielnică grăbind nașterea și maturizarea formelor de viață urbană.

Un rol deosebit în apariția așezărilor urbane, l-au jucat centrele fortificate cu funcțiuni politico-administrative, reședințe ale unor căpetenii feudale, și chiar domni.

Un asemenea punct fortificat a fost și cetatea Dâmboviței. D.Caselli, pornind de la lupta între ducele Nicolae Lackfy al Transilvaniei și pârcălabul Dragomir-Olahul cum îl numește cronicarul ungar Thuroczi, adică românul, ajunge la concluzia că “Cetatea Dâmboviței” nu poate fi Bucureștii. Ca atare lupta nu s-a dat pe malurile bucureștene ale Dâmboviței, ci mult mai departe de București, în strămtorile munților, între Rucăr și Bran.

Greșeala identificării Bucureștilor cu vechea cetate a Dâmboviței se datorește unei cronici a lui “Ștefan logofătul Crețulescu” publicată în ziarul “Trompeta Curpaților” din 11 aprilie 1871. Întemeindu-se pe această cronică Grigore Tocilescu și-a înjghebat lucrarea sa “Bucureștii sau Cetatea Dâmboviței”, publicată în revista “Tinerimea română”.

Cert este faptul că “Cetatea Dâmboviței” a ajuns în puterea voievozilor români ce își aveau scaunul de domnie la Curtea de Argeș. “*Ea fu pusă sub paza unui castelan, pârcălab, ca la 1386 era Dragomir*”, cum consemnează cronică.

La sfârșitul veacului al XIV-lea vechiul burg se menționează din nou și anume la 1397, cu prilejul expediției pe care o face Ștîbor voievodul Ardealului în Țara Românească, spre a da ajutor lui Mircea cel Bătrân (1386-1418) împotriva rivalului său Vlad. Acesta, bătut și fugărit, s-a închis în cetatea zisă “Dâmbovița”, unde, după o îndelungată împresurare, se predă lui Ștîbor, care îl duce în Ardeal, împreună cu soția, copiii și toată familia.

Problema înființării orașului de pe Dâmbovița este reluată de Dionisie Fotino, Cezar Boliac și Mihail Kogălniceanu, care se îndoiesc de faptul că Mircea cel Bătrân ar fi locuit vara la Târgoviște și iarna la București, unde ar fi făcut curți domnești, biserică și altele.

Urmează preotul Grigore Musceleanu, care s-a preocupat de istoriografia orașului București și a scris o lucrare intitulată “Monumentele străbunilor”. Mai târziu, preocupări privind începuturile orașului București, a avut maiorul – mai târziu locotenent colonelul Dimitrie Pappazoglu. În ambele cazuri, autorii s-au folosit de “izvoare fabricate”, în concordanță cu starea de spirit romantică, ce corespundea cerințelor estetice și etice de exacerbare a trecutului național.

Al. Lapedatu în lucrarea sa “Două vechi cetăți românești”, spune că, Vlad Țepeș (1456-1462; 1476) pentru a opri întrucâtva năvălirile turcilor face o întărire în ostrovul de la Comana, localitate la jumătatea drumului dintre Giurgiu și București. Tot el spune: “în a doua jumătate a veacului al XV-lea apare o altă cetate pe Dâmbovița în jos de locul de mai apoi al Bucureștilor, - acel < *Castrum fluvii Dombovicha* > numit pentru întâia oară în scrierile lui Țepeș către brașoveni (1460)”. Păreră lui Al.

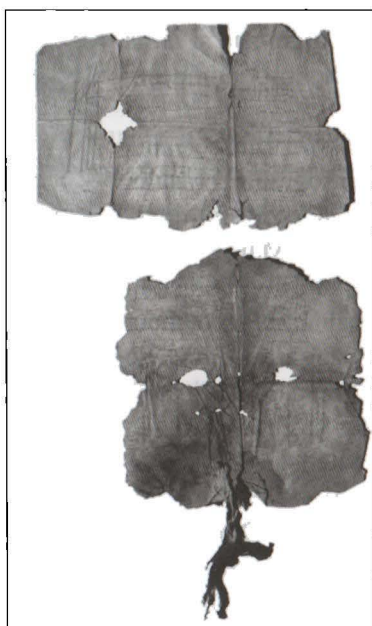
Voievodul Vlad Țepeș
Portret în ulei din castelul Ambras,
Tirol, Austria, sec. XV

Lapedatu este că “această nouă cetate a Dâmboviței a fost, foarte probabil ridicată de însuși Vlad Țepeș”.

Ionescu-Gion în “Istoria Bucureștilor” spune, de data aceasta că “Radu Vodă cel Frumos a *descălecat Bucureștii ca scaun de domnie* (s.n.)”. Spusele sale le întemeiază pe o veche condică românească care a făcut parte din biblioteca lui Gr. N. Manu. Eroarea poate fi trecută cu vederea, având drept scuză că documentul emis de Vlad Țepeș la 20 septembrie 1459 nu fusese încă descoperit și nu intrase în circuitul publicistic.

Ținând seama că Vlad Țepeș, încă din 1458, scria brașovenilor și le cerea meșteri în zidirea cetăților, că în 10 august 1460 el scria “ex castro fluvii Domboviche”, prof. Ion Ionașcu și Dan Berindei au sugerat că cea de-a doua cetate s-a construit în anii 1458-1459.

Numeroasele descoperiri arheologice, arată că din secolul al XV-lea Bucureștii reprezentau punctul de întretăiere a principalelor căi străbătute de mărfurile negustorilor locali sau străini, atât spre Transilvania și peninsula Balcanică, cât și spre

Prima atestare documentară a orașului București
Hrisov emis de Vlad Țepeș la 20 septembrie 1459

ținuturile din vestul Olteniei și Moldova. Condițiile geografice ale zonei centrale a Câmpiei Române, dominată de codrii întinsei porțiuni mlăștinoase obliga acest drum să urmeze un culoar de trecere spre Dunăre prin direcția Târgșor-Giurgiu prin vatra

Bucureștilor. Cert este faptul că de la un simplu sat, apoi un târg periodic, așezarea București reușește să polarizeze în decursul mai multor decenii ale secolului al XV-lea principalele manifestări ale activității economice din zonele învecinate.

Factorul economic s-a împletit, în prima jumătate a secolului al XV-lea, cu o serie de evenimente politice, fapt pentru care a grăbit construirea și consolidarea noii așezări urbane de pe malurile Dâmboviței. Încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea, în urma înfrângerii statului sârb și a țaratelor bulgare, își făceau apariția la Dunăre armatele statului militar feudal otoman. Voievodul Mircea cel Bătrân a fost primul

Palatul Voievodal- Curtea Veche

domnitor care s-a confruntat cu invaziile otomane. Cu toate victoriile repurtate, la Rovine și pe Ialomița, factorul otoman nu a putut fi oprit. În anul 1417 armatele turcești trecând Dunărea, ocupă Giurgiu și Turnu și pustiiesc așezările întâlnite în câmpie. Când la mijlocul secolului al XV-lea Vlad Țepeș, pregătea puternica ridicare antiotomană, problema consolidării și îmbogățirii sistemului de fortificații militare, în sudul țării, nu putea scăpa din vedere remarcabilului strateg. În aceste condiții el ridică sau reface unele mănăstiri ca Snagov și Comana, fie prin construirea unor centre fortificate în aceeași zonă.

Prezența voievodului Vlad Țepeș la București a fost impusă, probabil, mai mult de urmărirea raportului de forțe la Dunăre. Ceea ce cunoaștem cu certitudine este faptul că în primul deceniu al celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea, Vlad Țepeș ridică o puternică fortificație identificată astăzi în subsolurile Palatului Voievodal – Curtea Veche, unde de fapt se va încheia nucleul viitoarei Curți Domnești din București.

Prima mențiune scrisă referitoare la existența Bucureștilor datează de la 20 septembrie 1459, fiind cuprinsă într-un hrisov acordat de Vlad Țepeș lui Andrei,

Iova și Drag cu ocazia întăririi occinelor acestora de la Ponor-Oltenia și a scutirii lor de obligațiile față de domnie: vama oilor, a porcilor, albinăritul, găletărit, vinărici, dijme, cositul fânului, posade, podvoade și cărături. În textul documentului așternut pe pergament în limba slavă, în redacție medio-bulgară, limba oficială a cancelariei Țării Românești se menționează că s-a “scris în septembrie 20 în cetatea București, în anul 6968” (1459), semnalându-se astfel îndiscutabil existența, la acea dată, a Bucureștilor. Hrisovul din 20 septembrie 1459 a fost descoperit, la începutul secolului XX, de către învățătorul Alexandru Bunceanu din comuna Nadanova,

Prima atestare a Curții domnești din București
Hrisov emis de Radu cel Frumos la 14 octombrie 1465

aflată în apropiere de Baia de Aramă. Documentul a fost tradus pentru prima dată de istoricul Ion Ionașcu și originalul se păstrează în Biblioteca Academiei Române.

Încă din 13 iunie 1458 voievodul se adresa de lângă apa Dâmboviței brașovenilor, fără a preciza existența vreunei cetăți, pe când doi ani mai târziu, în 1460, el scrie din “castrul de lângă râul Dâmbovița”. Astfel, izvoarele documentare întăresc ipoteza referitoare la ridicarea cetății București în cursul anilor 1458-1459.

Construcția cetății, precum și prezența voievodului și a curții domnești, la început temporară, este dovedită ulterior în timpul domniei lui Radu cel Frumos, fratele lui Vlad Țepeș. Cel mai vechi document cunoscut până în prezent, în care Bucureștii apar ca reședință domnească, datează din 14 octombrie 1465, fiind emis de voievodul Radu cel Frumos “în cetatea de scaun București”, deși orașul

a fost probabil locuit de același voievod chiar din noiembrie 1462.

Și peste unsprezece ani, când Ștefan Vodă al Moldovei, în 1473, a căutat să-l scoată pe Radu cel Frumos din scaunul Țării Românești și să așeze în locu-i un domn prieten, mai dârz față de ingerințele otomane, cronica amintește tot de cetatea de pe malurile Dâmboviței.

Înfrânt în 18 noiembrie 1473, frumosul frate al lui Țepeș se refugiază în cetatea Bucureștilor, sau cum precizează cronica lui Ștefan cel Mare, descoperită de Oligierd Gorka: “în cetatea de scaun Dâmbovița”.

Împrejurările l-au silit pe Ștefan Vodă să mai atace odată acest castel sau curte. La 11 noiembrie 1476, “într-o sâmbătă s-a cucerit prin luptă Cetatea Bucureștilor”, comentează iarăși cronica.

În acest chip complex și dramatic, în cadrul unor evenimente specifice evului mediu, Bucureștii începeau să intre și să se afirme în istoria poporului român. Documentele din acea vreme îl grafiau când *Castrum Bokoryscha*, când *Boceresstya*, când *Bocoresth* (s.n).

Un document din 1480 este dat în “Cetatea nouă de scaun București” confirmând marile lucrări ce au avut loc; ca un altul, de la Neagu vornicul – primul slujbaş administrativ domnesc cunoscut-, să facă mențiunea “de castro Bokoresth”. Umanistul Anton Verancič – ajuns episcop și chiar loțiitor al regelui Ungariei în vremuri grele, când Soliman Magnificul cucerea această țară – enumera într-o lucrare, prin 1538, “Bokorest castellum prope Dombovissa”, ca a treia cetate de piatră “arces lapideas” după Poienari și Târgoviște.

Adevărul este că cele 7 orașe indicate cu termenul de “grad” și “castrum” cetate (București, Târgoviște, Argeș, Câmpulung, Pitești, Gherghița și Târgșor) au devenit în cursul secolulelor XIV-XVI reședințe domnești permanente sau orașe de scaun de unde s-au emis numeroase acte domnești.

Așa, încetul cu încetul, Bucureștii și Curtea domnească trec tot mai mult și mai vădit din legenda populară și din ipotezele documentare și arheologice în domeniul mereu mai cert al istoriei propriu-zise.

Cu ocazia primei atestări documentare a orașului București, Muzeul Municipiului București, organizează la palatul Suțu, în perioada septembrie-octombrie

Geamia și cetatea lui Vlad Țepeș
Desen în peniță, sec. XX

2009, o expoziție temporară, care se dorește a fi o retrospectivă a evenimentelor care au dus la apariția și dezvoltarea celui mai mare oraș din Țara Românească. Pentru redarea contextului istoric s-a folosit un bogat patrimoniu din colecțiile de arheologie, documente, hărți și planuri, litografii, costume și accesorii, arme, sigilografie, numismatică, medalistică, sculptură și pictură.

SUMMARY

The foundation and development of the medieval town in general represents a major problem for historiography and a main concern for the research of Romanian and foreign experts. The genesis of Bucharest too has enjoyed much attention. Various theories were issued, some - simple legends, others, based on documents. The rich archaeological materials played an important part in clarifying the beginnings of the town.